

УДК 262.14:28:328.1/.3(436)

Дмитро КАВАЦЮК

*Інститут історії, політології і міжнародних відносин
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКІ СВЯЩЕНИКИ В АВСТРІЙСЬКОМУ ПАРЛАМЕНТІ (1867–1907 рр.)

Стаття присвячена діяльності греко-католицьких священників у парламенті Габсбурзької монархії. Автор зробив спробу визначити кількість представників духовенства в райхсраті, а також їхню ідейно-політичну орієнтацію. Особлива увага приділяється аналізу діяльності священників у Державній раді щодо забезпечення національно-культурних прав українського населення. У статті проаналізовано позицію духовенства під час голосування за загальноімперські закони та його взаємини з іншими послами парламенту.

Ключові слова: Палата послів, Палата панів, райхсрат, посол, священник, Галичина.

Особливістю українського національного відродження на західноукраїнських землях кінця ХІХ – початку ХХ ст. була активна участь греко-католицького духовенства в національно-культурному і політичному житті краю. Державна рада (парламент* Габсбурзької монархії) була одним із центрів політичної діяльності священників, що в умовах браку національно свідомої української світської інтелігенції взяли на себе провід у національному русі галицьких русинів-українців. Мета статті – дослідити частку греко-католицьких священників серед українського представництва райхсрату та їх внесок у розвиток національного руху в Галичині. Окремі питання з досліджуваної проблематики порушували українські дослідники К. Левицький, О. Сухий, О. Аркуша, Ю. Плекан¹, І.П. Химка, Р. Делятинський², зарубіжні Г. Біндер з Австрії³, поляк С. Піяй та деякі ін.⁴, але обрана тема є до сьогодні актуальною, потребує більш ґрунтовного наукового опрацювання.

Протягом 1867–1907 рр. русини-українці, за нашими підрахунками, 66 разів обиралися до нижньої палати райхсрату – Палати послів. Це порівняно незначна кількість, оскільки Палата послів у час з 1867 р. до

* Парламент (інші назви райхсрат, Державна рада) – представницький двопалатний орган Ціслейтанії Австро-Угорської імперії. Палата панів – верхня палата парламенту призначалася особисто цісарем. Палата послів (депутатів) – нижня палата парламенту, депутати якої з 1861 р. до 1873 р. призначалися місцевими крайовими сеймами, а в 1873–1907 рр. обиралися населенням у чотирьох куріях.

¹ Винник Н. М. Українська традиція галицького парламентаризму в українській історіографії // Н. М. Винник // Інтелігенція і влада. – 2011. – Вип. 21. – С. 264–272.

² Делятинський Р. Історія Станіславівської Єпархії (1885–1900) / Р. Делятинський. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 12.

³ Binder H. Ukraińskie przedstawicielstwo w austriackiej Izbie Posłów, 1879–1918 / H. Binder // Ukraińskie tradycje parlamentarne XIX–XX wiek / pod redakcją Jarosława Mokłaka. – Kraków, 2006. – S. 160.

⁴ Pijaj S. Posłowie ruscy w parlamencie wiedeńskim w latach 1848–1879 / Stanisław Pijaj // Ukraińskie tradycje parlamentarne, XIX–XXI wiek / pod red. J. Mokłaka. – Kraków, 2006. – S. 95–126.

1873 р. мала три каденції – по 203 посла, 1873–1896 рр. було чотири каденції по 353 посла, а 1896–1907 рр. дві каденції по 425 депутатів. У зв'язку з тим, що деякі депутати обиралися декілька разів (зокрема Корнило Мандичевський, Іван Озаркевич та ін.), а інші депутати з різних причин не добули до кінця каденції (Іван Боднар, Йосиф Брилинський та ін.) і на їхні місця обрали інших послів, то українське парламентське представництво в Палаті послів 1867–1907 рр. становило 46 осіб⁵. З них греко-католицькими священиками було 18 осіб, що становило 39% від українських депутатів Палати послів.

Хотілося б перелічити священиків, які в різний час були депутатами австрійського парламенту: Іван Гушалеви́ч (II каденція 1867–1869 рр.), Йосиф Завадовський (IV каденція 1871–1873 рр.), Ігнатій Галька (V каденція 1873–1879 рр.), Олексій Заклинський (V каденція 1873–1879 рр.), Антоній Юзичинський (V каденція 1873–1879 рр.) Степан Качала (V каденція 1873–1879 рр.), Йосиф Красицький (V каденція 1873–1879 рр.), Гавриїл Крижанівський (V каденція 1873–1879 рр.), Іван Наумович (V каденція 1873–1879 рр.), Іван Озаркевич (V, VI, VII каденції 1873–1891 рр.), Теофіл Павликів (V каденція 1873–1879 рр.), Антоній Петрушевич (V каденція 1873–1879 рр.), Яків Шве́дицький (V каденція 1873–1879 рр.), Корнило Мандичевський (VII, VIII, IX, X каденції 1885–1907 рр.), Михайло Сінгалевич (VII каденція 1885–1891 рр.), Йосиф Брилинський (VIII каденція 1891–1893 рр.), Іван Гробельський (IX каденція 1897–1900 рр.), Данило Тянякевич (IX каденція 1897–1900 рр.)⁶.

Достеменно відомо, що серед них за політичною орієнтацією було 10 москвофілів і тільки два народовці (С. Качала, Д. Тянякевич), погляди інших (шести) важко визначити, відмінності між народовцями і москвофілами попервах не були чітко вираженими, не мали антагоністичного характеру, в тому числі в політичній орієнтації греко-католицьких священиків у 1860–70-х рр. Наприклад, А. Петрушевич, депутат парламенту 1873–1879 рр., будучи москвофілом і членом «Товариства імені М. Качковського», в райхсраті виступав з вимогою надання статусу офіційної українській («руській») мові в Галичині, відстоював думку, що «руський» народ відрізняється від російського і польського⁷. Членами «Товариства імені М. Качковського» були також І. Озаркевич та К. Мандичевський, а в парламенті співпрацювали з народовцями⁸.

Протягом 1867–1907 рр. у райхсраті відбулося дев'ять каденцій. Найбільша кількість греко-католицького духовенства була в V каденції 1873–1879 рр. (11 з 16 депутатів, що становило 69%). Спостерігаючи за динамікою духовенства у кожній з каденцій, можна побачити, що в 1867–1873 рр. кількість священиків була порівняно незначною

⁵ Binder H. Op. cit.– S. 160.

⁶ Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1849 / К. Левицький. – Львів, 1926. – С. 103–432.

⁷ Плекан Ю. Перший досвід парламентаризму: українці-депутати Австрійського парламенту та Галицького крайового сейму (1848–1918 рр.). Довідник / Ю. Плекан. – Івано-Франківськ, 2012. – С. 26–118.

⁸ Делятинський Р. Історія Станиславівської Єпархії (1885–1900) / Р. Делятинський. – Івано-Франківськ, 2001. – С. 12.

(два священики з дев'яти депутатів). Уже з 1773 р. чисельність духовенства в парламенті стрімко зростає. Це можна пояснити здійсненням виборчої реформи від 2 квітня 1873 р., коли депутати обиралися населенням у куріях, а не Галицьким сеймом, де більшість становили поляки. Оскільки греко-католицькі священики мали популярність серед селян, які становили 90 % українців Габсбурзької імперії, то здебільшого їх і обирали до Палати послів⁹.

Висвітлюючи питання ролі греко-католицьких священиків у рейхсраті, неможливо оминати увагою діяльність о. С. Качали. За політичними поглядами він був федералістом, обраний поляками у виборчому окрузі Тарнів – Бохня (нині повіти Малопольського воєводства у Польщі. – Д.К.) депутатом до Палати послів у 1873–1879 рр. і став членом «Польського кола». У парламенті стояв на позиції мирного співіснування українців і поляків, що викликало непорозуміння з русинами-українцями, які не підтримували політики угодовства. Зокрема, С. Качала був проти підпорядкування ГКЦ місцевій адміністрації¹⁰. Проте він не завжди дотримувався політичної лінії поляків, а після заборони йому «Польським колом» 15 лютого 1874 р. підписати інтерпеляцію українських сеймових послів у справі відкриття греко-католицької єпархії у Станиславові повністю відійшов від угодовської політики¹¹.

У стінах Державної ради з ініціативи греко-католицьких священиків неодноразово піднімалося питання створення у Станиславові окремої єпархії поряд з Перемишльською і Львівською. 20 березня 1879 р. під час засідання бюджетової комісії, на якій обговорювалося відновлення Краківського єпископства, д-р Антоній Юзичинський заявив, що не буде проти цього, але потрібно створити єпископство і у Станиславові. Заява викликала протест міністра віросповідань і освіти, який заявив, що на це немає коштів. Проте справа утворення єпархії уже не втрачала своєї популярності в рейхсраті¹². П'ятого травня 1879 р. депутат о. Олексій Заклинський, виступаючи в Палаті послів у справі Тарнівського єпископства, водночас порушив питання створення Станиславівської єпархії. Він аргументував це тим, що ГКЦ має однакове право з римо-католиками на Галицький релігійний фонд (створений для фінансування римо-католицьких і греко-католицьких церков у Галичині). Промова викликала дискусію в парламенті, проте створення єпархії знову відклали¹³.

Поляки були незадоволені заявами русинів-українців, тому перед виборами в 1879 р. провели широкомасштабну агітацію, що разом з розчаруванням населення у результатах попередньої каденції принесло русинам-українцям тільки три мандати до Палати послів VI каденції 1879–1885 рр. Серед українського представництва був тільки один греко-католицький священик Іван Озаркевич¹⁴. 24 квітня 1890 р. у рейхсраті він відзначився вдалою промовою, в якій заявив про опозиційність до дій уряду

⁹ Левицький К. Історія. Назв. праця. – С. 135–173.

¹⁰ Левицький К. Українські політики Галичини. / К. Левицький. – Тернопіль, 1996. – С. 33.

¹¹ Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму / І. Чорновол. – Львів, 2010. – С. 136.

¹² Делятинський Р. Назв. праця. – С. 12.

¹³ Там само. – С. 13.

¹⁴ Левицький К. Історія. Назв. праця. – С. 178.

(до того українське представництво підтримувало уряд) і систематичні порушення адміністрацією краю прав русинів-українців¹⁵. Для посилення позиції українського представництва І. Озаркевич неодноразово проводив переговори з чеськими депутатами, але їх, що боролися в той час із німцями, мало цікавило українське питання¹⁶. І. Озаркевич очолив депутацію українських парламентських послів до цісаря з приводу зловживань поляків під час виборів до Галицького сейму в січні 1895 р.¹⁷.

Активною політичною діяльністю на парламентській арені відзначався греко-католицький священник, народовець Данило Танячкевич – депутат Палати послів у 1897–1901 рр. Серед найбільших його заслуг є подання 24 травня 1897 р. законопроекту «про нації», що мав на меті удосконалити статтю 19 Конституції Австро-Угорщини від 1867 р. про право народів на національно-культурний розвиток. Був в опозиції до уряду¹⁸.

Крім того, шість представників духовенства були членами Палати панів – верхньої палати австрійського парламенту. Це п'ять митрополитів: Спиридон Литвинович (1864–1869), Йосип Сембратович (1870–1882), Сильвестр Сембратович (1885–1898), Юліан Куїловський (1899–1900), Андрей Шептицький (1901–1914) і перемишльський єпископ Костянтин Чехович (1905–1915)¹⁹.

Посада митрополита автоматично гарантувала місце у верхній палаті райхсрату. Єдиним представником греко-католицького духовенства, що увійшов до Палати панів за особистим призначенням цісаря, був Костянтин Чехович. Причиною такої уваги Франца Йосифа до К. Чеховича була активна діяльність єпископа. Зокрема, він освятив близько ста церков, сприяв будівництву теперішньої Перемишльської духовної семінарії та був її першим ректором, за що призначений таємним радником двору в 1907 р., став кавалером ордена Залізної Корони II класу та отримав право брати участь у засіданнях Палати панів²⁰.

Греко-католицькі митрополити та єпископи не тільки входили до складу парламенту, а й проводили політику, спрямовану на організацію суспільства для участі у виборах з метою забезпечення реалізації прагнень русинів-українців Галичини в Австро-Угорській імперії. Так, Сильвестр Сембратович – митрополит і член Палати панів 1885–1898 рр. – очолив боротьбу греко-католицьких священників за депутатські мандати у 1885 р. У кожному окрузі висувалися т. зв. «митрополичі кандидати», тобто підтримані вищою церковною владою ГКЦ, що викликало незадоволення

¹⁵ Там само. – С. 213.

¹⁶ Чорновол І. Назв. праця. – С. 164.

¹⁷ Левицький К. Історія. Назв. праця. – С. 278.

¹⁸ Левицький К. Назв. праця. – С. 64.

¹⁹ Плекан Ю. Діяльність греко-католицького духовенства у представницьких органах Австро-Угорської імперії (друга половина XIX – поч. XX ст.) Ю. Плекан // Греко-католицьке духовенство у суспільно-політичному та національно-культурному житті українців. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції «Історичні постаті Греко-Католицької Церкви та їх роль у культурно-просвітницькому й національному відродженні», м. Коломия, 18 жовтня 2013 р. / Наук. ред.: Я. Ткачук, А. Королько. – Коломия, 2013. – С. 147.

²⁰ Чорновол І. Назв. праця. – С. 191.

народовців, оскільки голоси селян (електорат народовців і духовенства) розпорозувалися²¹.

Ініціативу митрополита в активній участі в політичній діяльності підтримав і єпископ новоствореної Станиславівської єпархії Юліан Пелеш. Напередодні виборів до Державної ради у 1885 р. він виголосив два пастирські листи з метою активізації передвиборної кампанії та забезпечення збільшення чисельності українського представництва. У своїх зверненнях єпископ зазначив, що руська народність є самостійна, від російської та польської відмінна і має право на національний розвиток. У посланнях говорилося: «Вибирайте мужів розумних, котрі хоча і не все знають і розуміють, однак посідають здібність ту, що розуміють відносини і керуються сталими переконаннями!»²².

Активною діяльністю в парламенті відзначався Андрей Шептицький, який брав участь у вирішенні проблеми відкриття самостійного українського університету, в делегації до цісаря 1906 р., був ініціатором українсько-польського порозуміння 1914 р.²³. Напередодні виборів у травні 1907 р. митрополит разом з єпископами К. Чеховичем та Г. Хомишиним видали колективне пастирське послання. У ньому, зокрема, наголошувалося на важливості участі населення у виборах та обранні тих кандидатів, які б уболівали за народну справу. Депутат обов'язково мав бути «добрим християнином». А. Шептицький одночасно виступав проти соціал-демократів і радикалів²⁴.

Нерідко єпископи співпрацювали з послами задля вирішення конкретних проблем окремої єпархії. Так, протягом 1891–1893 рр. за дорученням Юліана Пелеша інтереси Станиславівської єпархії представляв о. Йосиф Брилинський. У листопаді 1900 р. він висловився за збільшення державної грошової дотації для єпархії і будівництво єпископської палати в Перемишлі. Оскільки Ю. Пелеш був не останньою людиною при дворі Франца Йосифа, то грошову дотацію було збільшено. Уже в 1901 р. посол Й. Брилинський ставить на порядок денний питання створення духовної семінарії у Станиславові, але воно не має підтримки у райхсраті²⁵.

Нічого не змінилося з призначенням у 1901 р. єпископом Станиславівської єпархії Юліана Сас-Куїловського. За його дорученням уже в листопаді 1901 р. Й. Брилинський виступив у парламенті з вимогою матеріального забезпечення єпархії шляхом надання цісарем безкоштовно землі. Прохання не було задоволене, але за сприяння уряду намісництво виділило 7 тисяч золотих ринських на потреби церкви, що не створювало стабільного економічного підґрунтя для існування Станиславівської єпархії²⁶. Відомо, що Ю. Сас-Куїловський поставив свій підпис під колективним пастирським листом греко-католицького духовенства під час

²¹ Левицький К. Історія. Назв. праця. – С. 215–217.

²² Делятинський Р. Назв. праця. – С. 23.

²³ Грицак Я. [Електронний ресурс]. Нариси з історії України: формування української модерної нації. – Режим доступу: <http://history.franko.lviv.ua/PDF%20Final/Grycak.pdf>

²⁴ Білас Я. [Електронний ресурс]. Парламентська діяльність митрополита Андрея Шептицького. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/14883/7-Bilas.pdf?sequence=1>.

²⁵ Делятинський Р. Назв. праця. – С. 23.

²⁶ Там само. – С. 28.

передвиборної кампанії до Державної ради у 1896 р. Проте поступово він відходить від політичної діяльності²⁷.

Загальна кількість греко-католицького духовенства в райхсраті у 1867–1907 рр. становила 24 священники з 52 українських представників у віденському парламенті, або 46%. На підтвердження того, що ця пропорція була більш-менш типовою для українського національного руху в Галичині, можуть свідчити підрахунки про частку духовенства в Галицькому сеймі упродовж 1861–1914 рр. зроблені сучасним львівським дослідником Ігорем Чорноволом. Вона становила 30,71%, або 82 священники зі 199 депутатів, що свідчило про вагомий роль духовенства в громадському житті Галичини в ХІХ ст.²⁸

Таким чином, греко-католицьке духовенство відіграло ключову роль у національному житті Галичини ХІХ – початку ХХ ст. Діаспорний дослідник І.-П. Химка справедливо стверджував: «Мабуть, ніде у світі Церква не відіграла такої великої ролі у національному відродженні, як серед галицьких українців Австрії»²⁹. Однак греко-католицькі священники, які очолювали український національний рух до середини ХІХ ст., поступово починали втрачати свої позиції. На кінець ХІХ ст. провід національного руху остаточно переходить до світської інтелігенції, починається так звана «адвокатська доба» українського національного відродження. Щоправда, в той час духовенство також відіграло вагомий роль, оскільки більшість відомих галицьких правників, частина з яких брала активну участь у парламентській діяльності, були вихідцями з сімей священників (Василь Ковальський, Микола Лагодинський, Володимир Дудикевич, Іван Добрянський, Володимир Бачинський, Кость Левицький та ін.).

Загалом греко-католицьке духовенство становило майже половину українського парламентського представництва в райхсраті у 1867–1907 рр., своєю діяльністю намагалося відстоювати політичні і національно-культурні права русинів-українців Галичини. Священники, зокрема, піднімали такі актуальні питання як статус української («руської») мови в Галичині, відкриття самостійного українського університету у Львові, створення окремої Станиславівської єпархії тощо. Крім того, українські послі активно співпрацювали з іншими членами парламенту під час вирішення загальноімперських проблем.

Dmytro KAVATSYUK

GREEK CATHOLIC PRIESTS IN THE AUSTRIAN PARLIAMENT (1867–1907)

The article is dedicated to the activity of the Greek Catholic priests in the parliament of the Habsburg monarchy. The author attempted to determine the number of representatives of the clergy in the Reichsrat and also their political

²⁷ Там само. – С. 33.

²⁸ Чорнопол І. Назв. праця. – С. 83.

²⁹ Химка І.-П. Греко-католицька церква і національне відродження в Галичині / І.-П. Химка // Ковчег. – Ч. 1. – Львів, 1993. – С. 67.

orientation. Great attention is paid to analysis of the priests' activities in the Council of State accordance with the providing of cultural and national rights of local Ukrainian population. The position of clergy during the voting for the general imperial laws and their relationship with other ambassadors of the Parliament are analyzed in the article.

Keywords: *the House of ambassadors, the House of masters, Reichsrat, ambassador, priest, Galicia.*